

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Wstęp

Author: Katarzyna Borzucka-Sitkiewicz, Katarzyna Kowalczevska-Grabowska

Citation style: Borzucka-Sitkiewicz Katarzyna, Kowalczevska-Grabowska Katarzyna. (2013). Wstęp. W: K. Borzucka-Sitkiewicz, K. Kowalczevska-Grabowska (red.), "Profilaktyka wybranych problemów zdrowotnych : (w wymiarze edukacyjnym)" (S. 7-12). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Wstęp

Człowiek początku XXI stoi przed wieloma wyzwaniami i zagrożeniami współczesnej cywilizacji. Z jednej strony korzysta z dobrodziejstw technologicznych, zaawansowanych możliwości ekonomicznych, z drugiej – nie traktuje poważnie niebezpieczeństw ekologicznych, lekceważy zagrożenia i problemy zdrowotne, tj. niezdrowy styl życia, patologie, wysokie wskaźniki zachorowalności i śmiertelności z powodu chorób cywilizacyjnych. Chęć ograniczenia występowania wymienionych zjawisk stanowi przyczynę podejmowania różnorodnych inicjatyw profilaktycznych.

Zgodnie z definicją słownikową, profilaktyka to „ogół działań zapobiegających niepożądanym zjawiskom w rozwoju i zachowaniu się ludzi. W medycynie sprowadza się do zapobiegania chorobom, propagowania zasad racjonalnego żywienia, hartowania organizmu, prawidłowego łączenia pracy z wypoczynkiem oraz stwarzania innych warunków sprzyjających rozwojowi organizmu, w pedagogice – do zapobiegania powstawaniu u dzieci niepożądanych przyzwyczajęń i postaw, błędów w uczeniu się lub wad postaw ciała, w pewnym znaczeniu każde pożądane oddziaływanie pedagogiczne jest jednocześnie działaniem profilaktycznym, wytwarzając bowiem jakieś wartościowe cechy, jednocześnie zapobiega powstawaniu cech niepożądanych lub ich utrwaleniu”¹.

Współczesna pedagogika (również pedagogika społeczna) jest dyscypliną otwartą i dopuszcza wielość rozwiązań teoretycznych i metodolo-

---

¹ R. CZERNICHOWSKA: *Profilaktyka, kompensacja, ratownictwo, pomoc – analiza pojęć i wzajemnych powiązań między nimi*. W: *Pedagogika społeczna*. Red. E. MARYNOWICZ-HETKA. T. 1. Warszawa: PWN, 2007, s. 113.

gicznych². Otwiera się na współpracę z przedstawicielami innych nauk, co niewątpliwie dostarcza nowej wiedzy i nowych doświadczeń badawczych³. Ponadto coraz częściej umiejscawia analizowane problemy w określonej przestrzeni społecznej, którą zazwyczaj utożsamia się z mniejszą lub większą grupą ludzi zamieszkujących na wspólnym terenie i połączonych siecią wzajemnych relacji. Przestrzenie takie są nieustannie tworzone w relacyjnym i interakcyjnym procesie zachodzącym między środowiskiem życia a społecznymi strukturami i dobrami, dlatego podczas definiowania tych przestrzeni używa się terminu „*spacing*”, oznaczającego dostosowywanie się ludzi do subiektywnie postrzeganych i/lub materialnie zastanych miejsc, które w ten sposób stają się przestrzenią o nowej jakości⁴. W przestrzeni społecznej umiejscowiona jest przestrzeń edukacyjna, która obejmuje wpływy wychowawcze i konteksty socjalizacyjne. Składają się na nią nie tylko zjawiska edukacyjnie pożądane, lecz także negatywne przejawy funkcjonowania socjalnego i instytucjonalnego, tworzące patologiczny obszar stosunków społecznych oraz sposobów pełnienia ról⁵. Jak podkreśla Kazimierz Wojnowski, „różnorodność i złożoność zjawisk dysfunkcji o charakterze ograniczoności cech osobowościowych i biogennych, w tym zdrowotnych, szczególnie uzewnętrzniających się w środowisku szkoły i szerzej w wychowawczym, powiększa złożoność obrazu środowiskowej przestrzeni edukacyjnej”⁶. Umiejętne budowanie takiej przestrzeni może przyczynić się do zmniejszenia dysfunkcjonalności oraz tworzenia konstruktywnych rozwiązań w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i społecznym.

Z wymienionych względów złożoność i interdyscyplinarność poruszanych w niniejszej pracy zagadnień dotyczy zakresu nie tylko pedagogiki

---

² D. KUBINOWSKI: *Przyrodnicze i humanistyczne podstawy badań pedagogicznych*. W: *Podstawy metodologii badań w pedagogice*. Red. S. PALKA. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2010, s. 43.

³ S. PALKA: *Badania z pogranicza pedagogiki i innych nauk*. W: *Podstawy metodologii badań w pedagogice...*, s. 338.

⁴ J. SURZYKIEWICZ: *Przestrzenno-społeczna orientacja w pedagogice społecznej i pracy socjalnej (wybrane koncepcje i doświadczenia)*. „Pedagogika Społeczna” 2011, nr 3–4 (41–42), s. 51.

⁵ K. WOJNOWSKI: *Początek przestrzeni...* W: *O przestrzeni edukacyjnej. Chaos, żywioły, ład*. Red. K. WOJNOWSKI, M. MARCINKOWSKI. Kalisz–Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 2009, s. 5–8.

⁶ Ibidem, s. 6.

(pedagogiki społecznej, pedagogiki zdrowia), lecz także socjologii i medycyny, które analizowane są z perspektywy ich kontekstu edukacyjnego. W naszej publikacji prezentujemy Czytelnikowi pięć artykułów, których celem jest próba teoretycznego ujęcia wybranych problemów zdrowotnych oraz syntetyczna analiza najczęstszych oddziaływań profilaktycznych w tym zakresie. Dwa z przygotowanych artykułów mają charakter *stricte* poglądowy, w pozostałych tekstach zaprezentowano badania diagnostyczne, a formułowane problemy badawcze mają postać pytań o zmienne (nie zaś o relacje pomiędzy zmiennymi). Znalezienie odpowiedzi na pytania o zmienne pozwala „zdobyć informacje na temat stanu faktów, zjawisk i procesów pedagogicznych. Wiedza taka ma wartość poznawczą zarówno dla teoretyka, jak i dla praktyka; ten ostatni dzięki niej lepiej się orientuje w praktyce, łatwiej podejmuje trafne decyzje”⁷. Z wymienionych względów w artykułach o charakterze badawczym zrezygnowano z formułowania hipotez.

Wszystkie zamieszczone w niniejszym tomie artykuły badawcze mają jednolitą strukturę; w pierwszej części tekstu znajduje się opis celów i problemów badawczych, następnie charakterystyka teoretycznych podstaw analizowanych zagadnień oraz prezentacja wyników przeprowadzonych badań.

W tekście otwierającym opracowanie – *Realizacja wybranych założeń Narodowego Programu Zdrowia w wymiarze lokalnym* – jego Autorka Katarzyna Kowalczevska-Grabowska prezentuje stopień realizacji celu nr 12 NPZ, tj. zadanie „aktywizacji jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych na rzecz zdrowia społeczeństwa” w województwie śląskim, a następnie odnosi go do konkretnych działań podejmowanych przez samorządy lokalne w dwóch miastach śląskich – w Chorzowie oraz w Tychach. Ukazuje również potencjał i wspólnotę działania całych społeczności lokalnych, szczególnie w odniesieniu do działań organizacji pozarządowych, walczących z zagrożeniami zdrowotnymi na terenie omawianych miast.

Mateusz Gierczak w tekście *Dostosowanie programów profilaktycznych do aktualnych problemów zdrowotnych mieszkańców miasta Ruda Śląska* również odniósł się do kwestii związanych z działalnością profilaktyczną

---

⁷ S. PALKA: *Metodologia. Badania. Praktyka pedagogiczna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006, s. 16–17.

na terenie określonej społeczności lokalnej, Autor szczegółowo analizuje sytuację zdrowotną mieszkańców Rudy Śląskiej i zestawia tę sytuację z realizowanymi dotychczas działaniami profilaktycznymi.

Kwestie związane z percepcją własnego ciała podejmuje Katarzyna Borzucka-Sitkiewicz w artykule *Kształtowanie pozytywnego wizerunku ciała jako element profilaktyki zaburzeń zdrowia somatycznego i psychospołecznego*. Autorka prezentuje zagadnienia etiologiczne i epidemiologiczne dotyczące percepcji własnego wyglądu, koncentruje się zwłaszcza na wpływach społecznych indukujących określony sposób postrzegania własnej fizyczności/atrakcyjności, a co za tym idzie – podejmowanie zachowań pro- lub antyzdrowotnych. W tekście zostały też przedstawione propozycje systemowych działań profilaktycznych, mających na celu kształtowanie adekwatnego wizerunku ciała oraz zapobieganie występowaniu zachowań dezadaptacyjnych.

Karina Leksy w artykule *Otyłość jako wyznacznik psychospołecznego funkcjonowania dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym* podjęła próbę ukazania znaczenia nadmiernej masy ciała dla psychospołecznego funkcjonowania dzieci i młodzieży w środowisku szkolnym. Analizy empiryczne potwierdzają istnienie stereotypu osoby otyłej, który jest istotnym źródłem negatywnych reakcji społecznych w stosunku do jednostek borykających się z problemem otyłości. Może to prowadzić do zaburzeń w funkcjonowaniu i rozwoju psychospołecznym dzieci oraz młodzieży z otyłością. Uświadomienie problemów, jakie mają uczniowie z nadmierną masą ciała, może zarówno stanowić podstawę działań profilaktycznych podejmowanych w szkole, jak i zapobiegać szeroko rozumianemu krzywdzeniu dzieci z nadwagą i otyłością.

Artykuły Katarzyny Borzuckiej-Sitkiewicz i Kariny Leksy mają charakter pogładowy.

Zagadnienia związane z nadwagą i otyłością podejmuje również Dorota Gawlik w artykule *Nadwaga i otyłość dzieci w wieku szkolnym a promocja zdrowia*. Aby przybliżyć problematykę powiązań otyłości dziecięcej ze stylem życia i z promocją zdrowia, Autorka przedstawia wnioski z przeprowadzonych badań, których celem były charakterystyka i porównanie stylu życia dzieci w wieku szkolnym uczęszczających do Szkoły Promującej Zdrowie oraz do szkoły podstawowej bez certyfikatu. Omawia również dostępność informacji dotyczących zdrowego stylu życia oraz

charakteryzuje działania związane z zapobieganiem otyłości prowadzone w Szkole Promującej Zdrowie.

Dodatkowym atutem niniejszej publikacji mogą okazać się przykłady scenariuszy zajęć profilaktycznych. Wśród prezentowanych propozycji znalazły się scenariusze: *„Lepiej zapobiegać niż leczyć” – profilaktyka w moim regionie*, opracowany przez Mateusza Gierczaka, przygotowany z myślą o uczniach szkół ponadgimnazjalnych, *„Rak piersi – jakie działania powinnam przedsięwziąć, aby być zdrowa?”*. Zajęcia dotyczące edukacji zdrowotnej z zakresu profilaktyki raka piersi, przygotowany przez Martynę Ostapkiewicz, czy *Stereotypy i uprzedzenia*, autorstwa Anny Lewan. Ciekawą propozycją wydaje się również scenariusz zajęć warsztatowych z promocji zdrowia *„Czy rozmiar mówi o człowieku?”*. O akceptacji osób z nadwagą i otyłością opracowany przez Agnieszkę Wysocką oraz Karolinę Jarczyńską.

Scenariusz *Nadwaga i otyłość – poważne zagrożenie dla naszego zdrowia. Jak mogę prowadzić zdrowy styl życia?* opracowany przez Dorotę Gawlik jest propozycją mającą na celu ukazanie niebezpieczeństw związanych z nadwagą i otyłością oraz kształtowanie potrzeby wdrażania zasad zdrowego stylu życia wśród młodych ludzi. Podobną tematykę zajęć warsztatowych podejmuje Magdalena Janusz w przygotowanym przez siebie scenariuszu *„Zdrowe odżywianie to nie słodczy i fast foodów kupowanie”*, którego celem jest zaprezentowanie skutków niewłaściwego odżywiania oraz ukazanie możliwości przygotowywania zdrowych posiłków. Ostatni scenariusz *Marchewka, brokuł i ananas – czyli o zdrowym żywieniu* dotyczy zajęć warsztatowych i został opracowany przez Annę Gacką i Magdalenę Kluczkę. Autorki miały na celu kształtowanie nawyków żywieniowych u dzieci w młodszym wieku szkolnym.

Wszystkie propozycje scenariuszy zostały opracowane przez studentów i absolwentów specjalności pedagogika zdrowia realizowanej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego.

Niniejsza książka może okazać się przydatna pedagogom, socjologom, a nawet lekarzom zajmującym się problematyką zdrowia w wymiarze indywidualnym i lokalnym. Prezentowane scenariusze zajęć warsztatowych mogą stanowić inspirację, szczególnie dla nauczycieli, i przyczynić się do częstszego podejmowania podobnych inicjatyw profilaktycznych wśród dzieci i ludzi młodych.

Składamy serdeczne podziękowania wszystkim Osobom, które przyczyniły się do powstania niniejszej pozycji – wszystkim Autorom, formalnym i nieformalnym Recenzentom, Uczestnikom badań oraz wszelkim Osobom udostępniającym dane statystyczne. Poświęcony czas i zaangażowanie tych Osób były dla nas nieocenione.

*Katarzyna Borzucka-Sitkiewicz,
Katarzyna Kowalczevska-Grabowska*